

UOT 32:93/94

KÖNÜL HÜSEYNOVA
Bakı Dövlət Universitetinin doktorantı
konulhuseynova2@bsu.edu.az

COVID-19 PANDEMİYASININ AVROPADA MİQRASIYA PROSESLƏRİNƏ TƏSİRİ

Bu məqalədə Covid-19 pandemiyasının Avropada miqrasiya proseslərinə necə təsir etdiyi araşdırılır. Pandemiya nəticəsində insanların hərəkətliliyinə qoyulan məhdudiyyətlər və sərhədlərin qapanması ilə Avropa sərhədlərində yaranmış vəziyyət təhlil edilir. Həmçinin Avropa İttifaqının yaranmış böhrandan çıxmaq üçün gördüyü tədbirlərə diqqət yetirilir.

Açar sözlər: pandemiya, miqrasiya, miqrasiya böhranı, hərəkət məhdudiyyəti, sərhəd zorakılığı, Avropa “qalxanı”, Miqrasiya və Sığınacaq üzrə Yeni Pakt.

Giriş. İlk dəfə 2019-cu ilin dekabrında Çində aşkarlanan COVID-19 virusu tədricən bütün dünyaya yayılaraq iqtisadi və siyasi proseslərə ciddi şəkildə təsir göstərdi. Pandemiyanın əsas nəticələrindən biri də insanların hərəkətliliyinə qoyulan məhdudiyyətlər oldu. İnsanların hərəkətliliyinə qoyulan bu məhdudiyyətlər Avropada miqrasiya proseslərinə də təsir etdi. Avropa İttifaqının miqrasiya siyasəti pandemiya qədər də mürəkkəb xarakter daşıyırdı. Belə ki, Afrika və Yaxın Şərqdəki münaqişələrdən, xüsusilə Suriya vətəndaş müharibəsindən sonra Avropaya miqrant axını daha da kütləvi hal almışdı və Aİ-nı ciddi böhran ilə üz-üzə qoymuşdu. 2020-ci ilin martın əvvəllərində Türkiyənin sərhədləri açaraq qaçqınların Avropaya keçməsinə icazə verməsi və bunun ardınca geniş şəkildə vüsət alan Covid-19 pandemiyası Avropa sərhədlərindəki vəziyyəti daha da gərginləşdirdi. Pandemiya düşərgələrdə ağır şəraitdə yaşayan, sərhədlərdə və gəmilərdə qapanıb qalan miqrantların vəziyyətini daha da ağırlaşdırdı. Məqalədə, pandemiyanın Avropaya miqrant axınına necə təsir etməsi və Aİ-nın böhrandan çıxmaq üçün gördüyü tədbirlər araşdırılmışdır.

Avropa İttifaqının xarici sərhəd rejimi. Liberal-demokrat Avropa dövlətlərinin öz sərhədlərinin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün xüsusilə pandemiya dövründə tətbiq etdiyi sərt sərhəd rejimi və miqrantlarla bağlı yürütdüyü siyasət birmənalı qarşılanmamışdır. Aİ-nın xarici sərhəd rejimi əslində davam edən imperializmin təzahürü kimi qiymətləndirilir. Aİ sərhəd rejimi elə qurulmuşdur ki, bu qeyri-avropalıların Avropada qanuni sığınacaq əldə etmək imkanını məhdudlaşdırır. Mövcud beynəlxalq hüquqa görə immiqrasiya üzərində sərhəd suverenliyi demək olar mütləqdir. Yəni dövlət qeyri-vətəndaşların xaric edilməsi üzrə suveren hüququnu məhdud istisnalarla özündə saxlıyır. Belə ki, beynəlxalq insan hüquqları və beynəlxalq qaçqın hüququ dövlətin qeyri-vətəndaşları xaric etmə hüququnu yalnız sığınacaq axtaranların xüsusi kateqoriyasına münasibətdə məhdudlaşdırır. İqtisadi miqrantlar - hansı ki onların hərəkəti əsasən daha yaxşı həyat motivasiyasına əsaslanır - bu istisnaların əhatə dairəsinə daxil deyil. Bura mənşə ölkələrində müəyyən təqib formaları riski ilə həyatları təhlükə altında olanlar aid edilsə də, iqtisadi miqrantlar üçün oxşar müdafiələr mövcud deyil (1, s.1509). Cənub Yarımkürəsindən Aİ-na daxil olmaq istəyən iqtisadi miqrantlar - beynəlxalq hüquqa görə hərəkətlilik hüququ olmayan sərbəst kateqoriya - qanunsuz miqrantlar hesab olunur. Bəzi hərəkətlərin “azadlıq”, digərlərinin isə “uyğunsuz sayıldığı və təhdid olaraq qəbul edildiyi” bu ikili yanaşma müstəmləkə dövründən bəri klassik liberal fikirdə davam edir (12, s.342). “İqtisadi miqrant” termini beynəlxalq miqrantların bir kateqoriyası üçün ləqəb halına gəlib və yerli əhali tərəfindən şübhə, mərhəmət və getdikcə daha çox düşmənçiliklə qarşılanır. Avropanın Afrika miqrantlarına reaksiyası buna bariz nümunədir. 2014-2018-ci illər arasında 1.8 milyon nəfərdən çox qaçqın və miqrantlar Avropaya çatmaq üçün həyatlarını riskə ataraq Aralıq dənizi üzərindən səyahətə üz tutmuş və onlardan ən az 17 min nəfəri həyatlarını itirmişdir (8). Avropa dövlətlərinin xüsusilə “qaçqın” statusundan kənarda qalan beynəlxalq miqrantlara bu münasibəti dövlətin qeyri-vətəndaşların xaric etmə ilə bağlı suveren hüququna əsaslanan doğru iddia hesab edilir (1, s.1512). Liberal dəyərlərə əsaslanan qərb qeyri-avropalıları münasibətdə bu dəyərlərə məhəl qoymur. Hətta sərmayə və mallar üçün universal sərbəst hərəkətin təmin olunduğu halda, insanlar üçün - xüsusilə Cənubun irqləşdirilmiş işçi sinifləri üçün - oxşar sərbəst hərəkətin qarşısı alınır. Göründüyü kimi, burada da liberalizmin

digər ziddiyyətləri ortaya çıxır. Tom Farerin “sərhədləri olan liberalizm” anlayışı əslində mövcud beynəlxalq hüququn yaxşı təsviridir. Tom Farer iddia edir ki, Avropa liberalizmini qorumaq üçün bağlanan sərhədlər həqiqətən lazımdır və Qlobal Şimal dövlətlərinin Cənubdan miqrantların qarşısını almağa hüquqi və mənəvi haqqı vardır (13, s.37). Beləliklə, Liberal mövqeyə görə beynəlxalq miqrantları xaric etmək üçün dövlətin suveren hüququ “nəinki icazə verilən, hətta ədalətlidir” və beynəlxalq hüququn mövcud normalarına tam uyğundur (1, s.1515). Uzun zaman mövcud olan bu mövqe kəonavirus böhranı zamanı daha da gücləndirilmişdir. Cənubdan miqrasiyanın Avropa dövlətləri üçün fəvqəladə bir məsələyə çevrilməsi, daha sərt sərhəd rejimi tətbiq edilməsinə gətirib çıxardı. Aİ problemi sərhəddən kənarda həll etmək və xaricdən idarə etmək üçün Türkiyə və Liviya ilə beynəlxalq razılaşmalara girdi. 2020-ci il Martın əvvəllərində Türkiyə hökuməti Yunanıstana doğru miqrant axınının qarşısını almaq üçün Aİ qarşısında götürdüyü öhdəlikdən imtina etdi. Türkiyə “qapıları açdığını” və Suriyadan gələn qaçqınların Avropaya keçməsinə icazə verdiyini bəyan etdikdən sonra Yunanıstan sahillərində böyük miqrant və qaçqın axını ilə üzləşdi. Aİ-nın Frontex agentliyi dərhal hərəkətə keçdi və yunan sahil mühafizəçiləri Egey dənizində miqrantlara hücum etdi. Təhlükəsizlik qüvvələrinin yeni gələnlərə tez-tez şiddət göstərməsi insan haqları müdafiəçilərinin qınağına səbəb olurdu. Yunanıstandan çəkilən görüntülər polis qaçqın düşərgələrində gözyaşardıcı qazdan istifadə etdiyini və insanları Avropa sahillərinə aparan gəmilərə atəş açdığını göstərir ki, bu da qaçqınlarla bağlı beynəlxalq konvensiyalara açıq şəkildə ziddir (7). Yunanıstan təhlükəsizlik qüvvələrinin ölkə sərhədində miqrantlara qarşı qeyri-insani və zorakı rəftarına baxmayaraq, Avropa İttifaqı liderləri Yunanıstanı Avropanın qaçqınlara qarşı “qalxanı” kimi qiymətləndirdilər. Avropa Komissiyasının sədri Ursula von der Leyen miqrantlara və qaçqınlara qarşı mübarizəyə kömək etmək və sərhəd təhlükəsizliyini gücləndirmək üçün Yunanıstana AB fondlarından 700 milyon avro ayırmağı vəd etdi. Humanitar pozuntulardan narahat olmayan xanım Von der Leyen birgə mətbuat konfransı zamanı çıxışında *“Yunanıstan hakimiyyəti vəziyyəti nəzarət altına almaq üçün çox çətin bir vəzifə qarşısındadır... Bu sərhədlər yalnız Yunanıstan sərhədi deyil, o eyni zamanda Avropa sərhədidir... belə bir vaxtda bizim Avropa qalxanımız olduğu üçün Yunanıstana təşəkkür edirəm”* deyərək bildirmişdi (14).

Aİ sərhədində miqrasiya böhranı və görülən tədbirlər. Türkiyə sərhədləri açıqdən sonra növbəti həftə Dünya Səhiyyə Təşkilatı pandemiya elan etdi və əksər Avropa ölkələri qapanma və karantın tədbirləri tətbiq etməyə başladı. Başlanğıcda, sağçı Avropa qüvvələri kəonavirusun yayılmasına görə Afrika miqrantlarını günahlandırırdılar, halbuki bu dəlilərin əksinə idi və virusdan istifadə edərək sərhədlərin daha da sərtləşdirilməsini nəzərdə tuturdu. Covid-19 virusunun ilk olaraq geniş şəkildə vüsət aldığı Avropa dövlətlərindən biri İtaliya oldu. İtaliyada böhran elə bir səviyyəyə çatmışdı ki, artıq onu idarə etmək çox çətin idi. Belə bir vəziyyətdə, İtaliyanın ifrat sağçı qüvvələri ölkədəki kəonavirusun yayılmasını siyasiləşdirməyə çalışaraq, ölkənin sərhədlərini müdafiə etmədiyi üçün İtaliya hökumətinə hücum etdi. Hətta İtaliyanın ifrat sağçı keçmiş daxili işlər naziri Matteo Salvini, baş nazir Cüzeppe Kontenini “İtaliyanı və italyanları müdafiə edə bilmirsə” istefa verməyə çağırırdı (9). Genuyadakı mətbuat konfransı zamanı da Salvini “hökumətin kəonavirusu lazımınca qiymətləndirmədiyini, miqrantların virusun mövcudluğunun təsdiqləndiyi Afrikadan gəlməsinə icazə verilməsinin məsuliyyətsizlik olduğunu” bildirmişdi (9). Halbuki, Avropa indiyə qədər aşkarlanan Covid-19 hallarına görə Afrikanı çox arxada qoyur və bu vaxta qədər Afrikada yalnız bir təsdiqlənmiş Covid-19 hadisəsi Misirdə aşkarlanmışdı. Qeyd etmək lazımdır ki, xilas edilən miqrantlar uzun illərdi İtaliya sahillərində quruya çıxarılır və bu heç vaxt İtalyanlar arasında böyük xəstəliyin yayılmasına səbəb olmamışdır, ancaq çox sayda miqrant məhz onları xilas etmək istəyinin olmaması səbəbindən dənizdə ölmüşdü (5). Beləliklə, Daniel Trillinin məqaləsində vurğulandığı kimi, miqrantlar kəonavirus yaymırlar, amma millətçilər yenə də onları günahlandırırlar. İtaliyaya miqrant axınının infeksiya bumuna səbəb olması iddiası tam əsasız idi. Bu İtaliya səhiyyə orqanlarının məlumatlarında da tamamilə inkar olunurdu, belə ki, yeni miqrantlar arasında kəonavirus hallarının, ümumi əhali və səyahət edən sakinlər arasındakı infeksiya sayı ilə müqayisədə “minimal” olduğu göstərilirdi (16).

İtaliyada virusun yaratdığı böhran digər ölkələri də tədbir görməyə vadar etdi. Fransada, Marin Le Pen kəonavirusun yayılmasından istifadə edərək, Fransaın İtaliya ilə sərhədini bağlamaq üçün yeni çağırış etdi və açıq sərhədlər üzrə Şengen müqaviləsi faktiki olaraq dayandırıldı (5). Almaniya

və İspaniyada da ifrat sağçı partiyaların liderləri eyni çağırışları etdi və tədricən sərhədlər qapandı. Beləliklə, 2020-ci ilin Mart və İyun aylarında Aİ-da daxili sərhəd nəzarətinin yenidən tətbiq olunması, Şengen sərbəst hərəkət zonasının dayandırılmasını şərtləndirdi. Bağlanan daxili milli sərhədlər karantin və test olunması tələbləri ilə yenidən açıldı. İyul ayından Aİ Şurası müəyyən vacib səyahətlərə icazə vermək üçün üzvlərin qlobal qapanmaları tədricən aradan qaldırılmasını tövsiyyə etdi. Şübhəsiz ki, hərəkət məhdudiyyətləri yoluxucu xəstəliklərin yayılmasına qarşı tədbirin əsas hissəsini təşkil edirdi. Lakin nəzərə alınmalıdır ki, Avropa kontekstində milli sərhəd siyasəti heç də vahid formada, dəlilə əsaslanaraq və ayrı-seçkilik edilmədən tətbiq olunmamışdır. Müvafiq infeksiya göstəricilərindən asılı olmayaraq, Qlobal Cənubun əksəriyyətindən hərəkətliliyə qoyulan məhdudiyyət effektiv şəkildə saxlanıldı. Reallıq isə Cənubun bəzi hissələrində məsələn, Kuba və Viyetnam kim sosialist ölkələr pandemiya ilə Qərbin əksər kapitalist dövlətləri ilə müqayisədə daha effektiv mübarizə aparırdı. Eyni zamanda Qlobal Cənubda bir sıra ölkələr üzərinə, Braziliyadan Bangladeşə qədər, İtaliyaya daxil olmaq üçün səyahət qadağası qoyulsa da, ABŞ İtaliyaya girişi tam qadağan edilmiş ölkələr siyahısına daxil edilməmişdi. Qadağa siyahısı COVID-19 infeksiya səviyyəsinə əsaslanırdı, lakin ən yüksək yoluxma halı olan ABŞ bu siyahıya daxil edilməmişdi. ABŞ-dan səyahət yalnız turizm üçün səyahət kimi ümumi məhdudiyyətləri ehtiva edirdi, ancaq iş, biznes, sağlq, təhsil, və ailə səbəbləri ilə səyahətə icazə verilirdi. Pandemiya şəraitində belə sərhəd rejiminin qurulması sinifi və irqi əsaslarda qalır və təhlükəsizlik və ictimai sağlq ölçüləri dərin bir şəkildə siyasi və iqtisadi iyerarxiyaya əsaslanırdı.

Pandemiya boyunca, Aİ-nin rəngli insanlara qarşı sərhəd zorakılığı davam etməkdə və bəzi hallarda hətta şiddətlənməkdə idi. Miqrantları yenidən açıq dənizlərə sürükləmək, artıq Yunanıstanda işləyən və yaşayan miqrantların toplanması və deportasiya edilməsi üçün Aİ Yunanıstanı "qalxan" kimi istifadə etməkdə davam edirdi. Yunanıstanın millətçi Yeni Demokratiya hökuməti, bu vaxt, Ege adalarında- Midilli və Sakız adaları - Avropa siyasətinin tələyə düşürdüyü sığınacaq axtaranlar üçün "qapalı" düşərgələr başqa sözlə, təcridxanalar qurmaqla bağlı mübahisəli planının irəli sürülməsində bir səbəb kimi koronavirus infeksiyası riskini göstərdi (5). Koronavirus pandemiyasının kölgəsində, Yunan səlahiyyətliləri deportasiya mexanizmlərini də işə saldılar. Miqrantların tez-tez "çadıra bənzər" kim təsvir etdikləri, Yunan Sahil Mühafizəsinin miqrantları qovmaq üçün istifadə etdiyi xilasedici sallar, əslində, gəmi qəzası zamanı təcili evakuasiya üçün nəzərdə tutulub. Onlar daşıma üçün deyil, yalnız qayıq və ya gəmi batarkən xilasetmə üçün, kömək gələndə qədər sağ qalanları su üstündə sağ saxlamaq üçün hazırlanmışdır. Onlar yanacaq və ya mühərriklə təchiz olunmayıb, idarə olunan deyil, və minimal qorunma təmin edir. Martın 23-dən bəri ən azı 11 insidentdə miqrantların belə xilasedici sallarda sürükləndiyi aşkar edilib (10). Qanuna görə, bu geri qaytarmalar geri-göndərmə ilə bağlı beynəlxalq hüququn standartının pozulması riski daşıyır. Bu prinsip qaçqınların beynəlxalq müdafiəsinin mərkəzində dayanır, və sığınacaq axtaranların təqib olunacaqları, işgəncə, qeyri-insani, alçaldıcı rəftara məruz qala biləcəyi hər hansı bir yerə geri qaytarılmasını qadağan edir. Geri qaytarmalar eyni zamanda Yunanıstanın, işgəncə, qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan rəftarın qadağan edilməsi və yaşamaq hüququ ilə bağlı insan hüquqları üzrə öhdəliklərini də pozur (10). Türkiyə Sahil Mühafizəsinin üzvləri bu görüntülər barədə məlumat versələr də, ancaq Yunan səlahiyyətliləri bunlara nə aydınlıq gətirdi, nə də sənədləşdirdi.

Pandemiya Aİ üzv dövlətlərinin xilas olunmuş miqrantları sahilə saxlamaq qətiyyətini ikiqat artırdı və bir halda bir qrup miqrant ticarət tankerində bir aydan çox müddətdə çarəsiz saxlanıldı (4). Bir ay ərzində gəmi beynəlxalq sulara qapanıb qalmış, görünür, heç bir ölkə xilas olunmuş miqrantları qəbul etmək istəməmişdir. Halbuki, BMT-nin Dəniz Hüququ üzrə Konvensiyası bütün gəmilərin üzərinə təhlükədə olan insanları xilas etmək və onları təhlükəsiz yerə çatdırmaq öhdəliyi qoyur. Lakin son bir neçə ildə Avropa hökumətləri, dövlət tərəfindən həyata keçirilən axtarış-xilasetmə əməliyyatlarının miqyasını azaltmaqla, QHT gəmilərini sıxışdıraraq, və gəmilərin quruya çıxma icazəsini rədd edərək Afrika və Asiyadan arzuolunmaz miqrasiya marşutlarını bağlamağa çalışır (4). Beləliklə, Aralıq dənizində Aİ tərəfindən maliyələşdirilən Liviya sahil mühafizəsi və milisləri təkcə qalxan deyil həmçinin qılınc rolunu oynayır, nəticədə Avropaya gedən miqrantları güllələnərək öldürülür və yüzlərlə insan yoxa çıxırdı (15). Müxtəlif aktorlar (BMT-nin agentlikləri, regional təhqiqat orqanları və qeyri-hökumət təşkilatları) dövlət agentliklərinin birbaşa və ya gizli

formada kriminal şəbəkə və silahlı qruplaşmalar ilə əlbir olaraq miqrantlara qarşı yaşamaq hüququ da daxil olmaqla insan hüquqları pozuntusunda cavabdeh ola biləcəyini bildirmişdilər. Məsələn, BMT-nin Liviyada Dəstək Missiyası silahlı qruplar, qaçaqmalçılar və insan alverçiləri, özəl işəgötürənlər, polis, Liwiya Sahil Mühafizəsi və Qanunsuz Miqrantlarla Mübarizə Departamenti tərəfindən Liviyada miqrantlara qarşı insan hüquqlarının geniş şəkildə pozulması barədə məlumat verir (2, s.8). “New Humanitarian” jurnalı Liviyada miqrantlara qarşı insan hüquqları pozuntusu və onların taleyi ilə bağlı vəziyyəti aşağıdakı kimi izah edir:

- Aİ-nin dəstəklədiyi Liwiya Sahil Mühafizəsi tərəfindən bu il dənizdə tutularaq Liviyaya qaytarılan 6200 nəfərin yarısından çoxunun taleyindən xəbər yoxdur;
- Liwiya rəsmiləri rəsmi məlumat bazasını saxlamadığına görə, BMT agentlikləri insanları geri qaytarıldıqdan sonra hara getdiyini izləyə bilmir;
- Çox güman ki, “rəsmi” təcridxanalara aparılmaq əvəzinə, Liwiya daxili işlər nazirliyinə bağlı milislər tərəfindən idarə olunan qaranlıq “qeyri-rəsmi” obyektlərdə yoxa çıxırlar;
- BMT agentliklərinin “qeyri-rəsmi” təcridxanalara heç bir girişi yoxdur;
- İstintaq təcridxanalarında saxlanılan şəxslər sisteməlik şəkildə qəsb və zorakılıqla üzləşirlər;
- Dənizdə durdurma və saxlanma sistemi Aİ və Aİ üzv dövlətləri tərəfindən maliyyələşdirilir və dəstəklənir (15).

Belə ki, sərhədləri boyunca kütləvi miqrasiyanın qarşısını almaq üçün bəzi dövlətlər miqrantları öz ərazilərinə çatmamış və ya onların yurisdiksiyasına və nəzarətinə keçmədən dayandırmaq üçün ekstrateritorial siyasətinə əsaslanırlar (2, s. 10). Belə siyasətə, başqa ölkələrdə agentliklərin miqrantları və qaçqınların qaytarılması, xilas edilməsi və ya buraxılması, saxlanması, həbs olunması üçün təlimi, yardım və maliyyələşdirilməsi daxildir. Əgər Liwiya nümunəsində olduğu kimi, həmin dövlətlər yaşamaq hüququ da daxil olmaqla insan hüquqları pozuntusuna görə ciddi məsuliyyət daşıyarsa belə siyasət ciddi narahatçılıq doğurur. Lakin, bütün bu hallarda Aİ və onun sərhəd dövlətləri beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq hərəkət etdiklərini israr edirlər. Qeyd olunduğu kimi Beynəlxalq hüquqda həmçinin geri göndərməmə anlayışı mövcuddur ki, bu qaçqınların və sığınacaq axtaranların təqib oluna biləcəkləri bir ölkəyə qayıtmağa məcbur etməmək təcrübəsini nəzərdə tutur. Lakin suverenin xaric etmək hüququ sistemli şəkildə geri göndərməmə öhdəliyini kölgədə qoyur (12, s.345). Beləliklə, təcrid etmə siyasəti və COVID-19 qapanmaları nizamsız miqrasiyanın təbiətinə və miqyasına təsir etdi, amma zəruriliyinə təsir göstərmədi. Miqrantlar iri tutumlu qaçaqçılıq əməliyyatlarından daha kiçik qruplarda və müxtəlif gediş nöqtələrindən, məsələn daha Liviyadan deyil Tunisdən, hərəkət etməyə davam etdilər.

Miqrasiya və Sığınacaq üzrə Yeni Pakt. Avropaya kütləvi miqrant axını zamanı sərhəd dövlətlərinin xüsusilə Yunanıstan və İtaliyanın dərin böhranla üzləşməsi təkcə yerləşdikləri coğrafi mövqeyə görə deyil, həmçinin miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi ilə bağlı İttifaqın yaratdığı hüquqi sistemin nəticəsidir. Belə ki, Dublin Konvensiyası Avropa Birliyi üzv dövlətlərdən birində sığınacaq üçün daxil olmuş müraciətlərə baxılmasına cavabdeh olan dövləti müəyyən edən sistemin əsasını qoymuşdur. Qeyd edək ki, Dublin Konvensiyası 1990-cı ildə qəbul edilmiş 1 sentyabr 1997-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Konkret olaraq, Konvensiyanın 6-cı maddəsində bu məsələ öz əksini tapmışdır: “*Avropa Birliyinə üzv olmayan dövlətdən gələn, sığınacaq üçün müraciət edən şəxsin üzv dövlətin sərhədini quru, dəniz, və ya havadan qeyri-qanuni keçdiyi sübuta yetirildikdə, daxil olduğu həmin üzv dövlət sığınacaq üçün müraciətə baxmağa cavabdehdir*” (6, s.4). Bu prinsipə uyğun olaraq Konvensiya cavabdeh dövlətin müəyyən edilməsi ilə bağlı obyektiv meyarlar müəyyənləşdirir. Lakin Konvensiyanın işləməsində müxtəlif problemlər üzə çıxmışdır. Nəticədə humanitar müdafiə üçün müraciətlər Konvensiyanın əhatə dairəsinə daxil deyil, ailələrin birləşməsi şərtləri həddən artıq ciddi müəyyən edilib və ən əsası üzv dövlətlərdən birinə qeyri-qanuni girişlə bağlı güclü sübutun təqdim edilməsindəki çətinliklər Konvensiyanı bir çox hallarda yarasız edir. Beləliklə, Dublin Konvensiyası sığınacaq axtaranların daxil olduqları ilk Avropa İttifaqı üzv dövlətində qalmalı və sorğularına orada baxılmalı olan bir sistem təqdim etdi. Qeyd edək ki, Dublin konvensiyası sonralar Dublin II (2003) və Dublin III (2013) tənzimləmələri ilə əvəzlənmişdir. Bu tənzimləmənin son versiyası olan Dublin III Qaydası Yunanıstan kimi Aİ-nin “xarici sərhədlərində” olan dövlətlər üzərinə böyük və ədalətsiz yük qoydu. 2015-ci ilin iyununda Aİ Yunanıstana “miqrasiya idarəçiliyi”ndə

verilən qeyri-mütənasib rolu daha da gücləndirdi: “qaynar nöqtə” yanaşmasının elanı ilə bir neçə Ege adaları sığınacaq axtaranların yoxlanılması üçün məkana çevrildi və qitəyə gediş qadağan edildi (10).

Dublin tənzimləmələrindən əlavə miqrasiya ilə bağlı İttifaqın konkret olaraq 2019-2024-cü illər üçün prioritet məsələlərini əks etdirən Miqrasiya və Sığınacaq üzrə Yeni Pakt elan edilmişdir. 2020-ci ilin sentyabrında nəşr olunan yeni miqrasiya paktı İttifaqın miqrasiya siyasəti ilə bağlı müəyyən məsələləri əks etdirir və miqrasiya üçün yeni başlanğıc elan edir. “Paylaşılan məsuliyyət”, “həmrəylik” kimi mütərəqqi terminlərlə bəzədilmiş, “tərəfdaşlıq” və “dayanıqlılıq” dan bəhs edən paktın əslində siyasi məqsədi açıq şəkildə daha idarə olunan və prosessual bir Avropa qalasına yönləndirilmişdi. Miqrasiya siyasətinə cavabdeh olan Avropa Həyat Tərzinin Təbliği üzrə Aİ Komissiyasının müvəkkili paktı üç mərtəbəli bir ev kimi təsvir edir. Onun təhlilində “birincisi, insanların daha yaxşı həyat üçün öz ölkələrində qalması üçün mənşə və tranzit ölkələri ilə razılaşmaları nəzərdə tutan xarici aspektdir. İkincisi, yeni Avropa Sərhəd və Sahil Mühafizəsi ilə xarici sərhədimizi daha çox heyət, qayıqlar, alət və vasitələrlə idarə etmək üçün möhkəm bir sistemdir. Planın yuxarı və ən son “mərtəbəsi” “daimi, effektiv həmrəylik sistemi” kimi təsvir edilir” (11). Əslində birinci sütunda əsas təməl prinsip təcrid və kənarlaşdırma olaraq qalır, məqsəd isə Türkiyəni yenidən geri gətirilməsi və oxşar sövdələşmələrin başqa yerlərdə də həyata keçirilməsidir. Paktın ikinci mərtəbəsi, onsuz da həddindən artıq böyük olan Fronteksin daha da gücləndirilməsini nəzərdə tutur. Ən üst mərtəbə, sığınacaq axtaranların qəbul edilməsi, işlənməsi və deportasiya edilməsinə görə Aİ daxilində məsuliyyətin daha yaxşı bölüşdürülməsi və sərhəd dövlətlərin yükünün yüngülləşdirilməsi üçün daimi və effektiv həmrəylik sisteminin qurulmasını təmin edir. Bu yanaşma, Aİ-nın əsas fərqləndirici xüsusiyyəti həmrəylik anlayışını gücləndirir: lakin miqrantlarla deyil, üzv dövlətlər arasındakı həmrəylik. Bu isə əslində qeyri-həmrəylik - biz və onlar - deməkdir (12, s.346). Son nəticədə, pakt həmin məqsədlərə çatmır, bu daha çox ittifaq daxilində qəti miqrasiya əleyhdarlarını sakitləşdirmək üçün qəbul olunmuş bir aktdır. Əsas məsuliyyət əksər hallarda yenə də ilk gəliş dövlətlərinin üzərinə düşür və burada paylaşılan məsuliyyət isə istəyə bağlıdır yəni üzv dövlətlər deportasiya üçün pul ödəyərək bundan yayına bilirlər. Ümumilikdə, paktın ehtimal olunan mümkün nəticələri, qaynar nöqtələrdə gələnlərin daha sürətli yoxlanması, dar qaçqın anlayışından kənarda qalanların daha çox deportasiyası, və hətta daha çoxunun dənizə geri itələnməsi olacaq. Bütün bunlar isə əhalinin sağlamlıq tələbləri ilə əsaslandırılacaq.

Nəticə. Beləliklə, Avropa İttifaqının pandemiya zamanı miqrantlarla bağlı yürütdüyü siyasət düşərgələrdə acınacaqlı şəraitdə yaşayan miqrantların vəziyyətini daha da ağırlaşdırdı. Pandemiyadan istifadə edərək daha sərt sərhəd rejiminin tətbiqi xüsusilə, Yunanıstan sahillərində sərhəd zorakılığını artırdı. Lakin sərhədlərin qapanması və hərəkət məhdudiyyətləri Avropaya miqrasiya axınını dayandırmadı. Pandemiya miqrant axınının həcminə deyil onun forma və hərəkət istiqamətlərinə təsir etdi.

Nəticədə, pandemiya açıq sərhədlərin, inkluziv əmək hüquqlarının, və sərhədli kapitalizmin ləğv edilməsinin zəruriliyini gücləndirirdi. Bu həmçinin göstərir ki, hərəkət rejimi sərvət bölgüsünə görə deyil sağlamlıq prioritetlərinə əsasən, sinfi və irqi kənarlaşdırmaya görə deyil toplumların və yerlərin ehtiyaclarına görə, daha yaxşı müəyyən oluna bilər. Miqrasiya və hərəkətililik, ətraf mühit və ictimai sağlamlıq gündəliyi əsasında idarə oluna və formalaşdırıla bilər. Bu bəziləri üçün doğuşdan gələn bir haqq kimi sərbəst hərəkətin təbəqələşmiş əsaslarına, başqaları üçün maneə olan irqi fərqlər kimi miflərə əsaslanmamalıdır. Reallıq budur ki, beynəlxalq hüquq əmtəə və malların sərbəst hərəkətini asanlaşdırmışdır amma insanların çoxu milliyyətinə görə və ya milliyyətçilik kölgəsində qalan irqə görə bunu edə bilmir. Azad ticarət və azad bazarlar toxunulmaz hesab olunursa, Qlobal Cənubun iqtisadi istismarı global bərabərsizliyi və iqlim fəlakətini dərinləşdirməyə davam edəcək. Bu kontekstdə, daha çox insan əksəriyyəti də Cənub Yarımkürəsindən, daha uzun müddət üçün yaşayışa yararlı regionlara, məsələn Avropa kimi, köçməyə məcbur olacaq. Tarixən formalaşmış mövcud sərhəd rejimləri isə absurd bir sistemdir, lakin bu rejim beynəlxalq hüquq sistemi tərəfindən səmərəli şəkildə asanlaşdırılır və qanuniləşdirilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Achiume, E. T. (2019). Migration as decolonization. Stan. L.Rev., 71, 1509.

2. Agnes Callamard, Special Rapporteur of the Human Rights Council, Unlawful Death of Refugees and Migrants, UN Doc. A/72/335 (Aug. 15, 2017).
3. Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions on A New Pact on Migration and Asylum COM/2020/609 Final.
4. Daniel Trilling, A Commercial Ship Saved 27 Migrants, but Now the EU Has Abandoned it at Sea, GUARDIAN (Sept. 4, 2020).
5. Daniel Trilling, Migrants Aren't Spreading Coronavirus – but Nationalists are Blaming Them Anyway, GUARDIAN (Feb. 28, 2020).
6. European Community Member States: Convention Determining the State Responsible for Examining Applications for Asylum Lodged in One of the Member States of the European Communities. (1991). International Legal Materials, 30(2), 425-444.
doi:10.1017/S0020782900017666
7. Jon Stone, EU Chief Praises Greece as 'Shield' of Europe After Police Attack Refugees at Border, INDEPENDENT (March 3, 2020).
8. Latest Global Figures, Missing Migrants Project, <https://perma.cc/C86M-TPGC> (last updated Apr. 18, 2019).
9. Lorenzo Tondo, Salvini Attacks Italy PM Over Coronavirus and Links to Rescue Ship, GUARDIAN (Feb. 24, 2020).
10. Niamh Keady-Tabbal & Itamar Mann, Tents at Sea: How Greek Officials Use Rescue Equipment for Illegal Deportations, JUST SECURITY (May 22, 2020).
11. Nikolaj Nielsen, New EU Migration Pact "To Keep People in Their Country", EU Observer (Sept. 14, 2020).
12. Reynolds, J. 2020. "Fortress Europe, Global Migration and the Global Pandemic". AJIL Unbound 114: 342–348.
13. Tom Farer, Migration and Integration: The Case for Liberalism with Borders (2019).
14. Ursula von der Leyen, President, Eur. Comm'n, Remarks at the Joint Press Conference with Kyriakos Mitsotakis, Prime Minister of Greece, Andrej Plenković, Prime Minister of Croatia, President Sassoli and President Michel (March 3, 2020) Statement/20/380.
15. Mat Nashed, What Happens to Migrants Forcibly Returned to Libya? NEW HUMANITARIAN (Aug. 5, 2020).
16. Gaia Pianigiani & Emma Bubola, As Coronavirus Reappears in Italy, Migrants Become a Target for Politicians, N.Y. TIMES (Aug. 28, 2020).

КЕНЮЛ ГУСЕЙНОВА

Докторант Бакинского Государственного Университета

ВЛИЯНИЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 НА МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ЕВРОПЕ

В этой статье исследуется, как пандемия Covid-19 влияет на миграционные процессы в Европе. Анализируется ситуация на европейских границах в результате ограничения мобильности людей и закрытия границ во время пандемии. Также рассматриваются меры, принятые Европейским союзом для выхода из кризиса.

Ключевые слова: пандемия, миграция, миграционный кризис, ограничение передвижения, насилие на границах, европейский «щит», Новый пакт о миграции и убежище.

KONUL HUSEYNOVA

Doctoral student of Baku State University

IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON MIGRATION PROCESSES IN EUROPE

This article examines how the Covid-19 pandemic affected the European migration processes. The situation on European borders as a result of restrictions on human mobility and the closure of

borders during the pandemic is analyzed. The measures taken by the European Union to overcome the crisis are also examined.

Keywords: pandemic, migration, migration crisis, mobility restrictions, border violence, European “shield”, New Pact on Migration and Asylum.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 13 oktyabr 2021-ci il.

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 15 dekabr 2021-ci il.

Rəyçilər: t.ü.f.d. Kərəm Məmmədov, s.e.d. Adil Mirabdullayev.
